

Véleményem szerint...

Nem először írom le, hogy aszfalton, pontosabban külvárosi „krumpliflaszteren“ nőtt gyermek voltam, falut csak vonat ablakából láttam. Mégis elég sokat tudtam a föld népéről. Mert olvastam Móricz Zsigmondot. Amikor aztán a negyvenes évek elején, tizenhét évesen Tunyogi Béla barátom házában, a Kolozs megyei Bádok faluban nyaraltam, s becserkésztem a környéket (amelyről Mikó Imre *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* című könyvét írta), néhány falusi asszonyban a *Sok kinok asszonyát* láttam, ha a réten kaszáltunk, nekem a *Kaszások a fák alatt* jutott eszembe, élt ott néhány apadó vagyonú földbirtokos, velük kapcsolatban *Az úr a tornácán* ötlött fel emlékezetemben, s valamennyi duhaj legényben Túri Danira ismertem.

Ma is így vagyok; a falusi embert félig-meddig most is a Zsiga bácsi szemével nézem. S azt hiszem, valamennyi parasztábrázoló írónk munkáján kimutatható a móriczi jegy. Hogy ő is vett át Jókaitól, s tanult Gárdonyitól? Akármennyi igazság is van ezekben a „rábizonyításokban“, tagadhatatlan tény, hogy irodalmunkban ő az első igazi parasztábrázoló. Írt ugyan a falu népéről már Kemény és Eötvös, és folytatta Mikszáth, Benedek Elek, Petelei, Thury, Szabó Dezső, Krúdy, Gyarmathy Zsigáné, Gyalui Farkas, Bársony István, Makkai Sándor, Berde Mária és mások, azonban a Móricz parasztjaihoz képest az övéké csak mellékfigura vagy megszépített jámbor istenföld földműves, esetleg megvadult, fékevesztett lázadó, de a szürke hétköznapiak, az át nem festett, „meg-nem-poétizált“ élet kapásait és kaszásait, napszámosait és béreseit, summásait és pásztorait, kisgazdáit és nagygazdáit ő mutatta be a legvaskosabban, a legdrámaiban, a leghívebben, a legélesebben.

Máig sem világították meg ezt az igazságot a maga teljességében. Én csak annyit nyújtanék adalékul e kérdésszövevény kibogozásához, hogy Móricz nagy tehetségén, jó szemén és népszerűtetén túl „kezére játszott“ ebben maga a kor is. Zola, Tolsztoj, Reymont s mások munkássága révén a paraszt a világirodalomban „polgárjogot“ nyer, de a közelebbi valóság is erre inti Móriczot. Az ő idejére válik végzetesen akuttá a földkérdés (miután két forradalom sem tudta megoldani), s a földhiány nyomán fellépő szörnyű nyomor. A társadalmi ellentétek kiélezettsége a végsőkig fokozódik, a meg-nem-oldottság iszonyító torzulásokat okoz; az egykézestől az arzénes mérgezésekig, a szektázás néma forradalmától a kivándorlásig. És Móricz óriási érdeme, hogy mindezt meglátta, föltárta, megírta.

Ezzel pedig sok mindennek az elindítója, szülője, kútfeje lett. Ha jól meg-gondoljuk, kiderül például, hogy a „gyalogolni jó“ elvének meghirdetésével és gyakorlásával ő honosította meg a falujárást, a falukutatást. Jártta ugyan már előtte a vidéket Jókai, sokat barangolt Benedek Elek vagy Zajzoni Rab István, s az ő korában Krúdy vagy Komáromi. De Móricz az, aki ezt programjává tette.

Ismeretes, hogy annak idején színészek és politikusok, jogászok és írók, diákok és festők, hivatalnokok és katonatisztek legfőbb tanyája, fóruma (de sokaknak munkahelye is) a kávéház volt. Nálunk nem alakult ki a kluboknak olyan hálózata, mint az angoloknál; a vándorlás, utazás, táborozás nem öltött olyan méreteket, mint a németek Wandervogel-mozgalma, az agora, a piac sem vált az eszmecserre színterévé, miként a déli népeknél szokás. A kávéházban „csináltuk“ a történelmünket. Nem tudnám megmondani, hogy megfontoltan-e, avagy csak a nép megismerésének vágyától hajtva, de tény, hogy Móricz egy idő múltán hátat fordított a kávéházak világának, az ahhoz tapadó életstílusnak, s állandó „terepjárásával“ megteremtette a nép között élő, a valóságot szemmel tartó és annak változásairól állandóan tudósító, érzékeny szemű (és szívű) író típusát, magatartásmodelljét. És befolyása alatt nemcsak az írók, de a néprajzosok, szociológusok, politikusok, színészek, egyetemi hallgatók egyre növekvő rajai járták a falut.

De így történt ez az egyke kérdésével, a kertgazdálkodás, az öntözés és korszerűbb házépítés, az egészségesebb táplálkozás és egyéb kérdések dolgában is. Újra

csak hangsúlyozom, nem Móricz volt az első, aki az egykéről szolt, vagy akit a paraszti házépítés foglalkoztatott, de ő vetette föl mindezt olyan ékesszólással, akkora nagy népféltéssel, s annyi kitartással, közügyi hevülettel, hogy szava már nem rekedt meg a szűk orvosi, gazdasági, tanügyi vagy építészeti körökben, hanem országos gondná kerekedett; utána már nem hallgathattak a kérdésre a politikusok vagy a papok, a tanárok vagy a tanítók, a mérnökök vagy a szociológusok s legkevésbé az írástudók. Programot adott a legkülönbözőbb szakmák népért aggódó tagjai egész nemzedékeinek.

Hogy ez mit jelentett akkoriban, maga a móriczi mű példázta a legjobban. Nemcsak a kezdeti, de még az élete delén írt novellái, színművei, regényei is tele vannak kávéházi jelenetekkel, dzsentrikkel, vidéki udvarházakkal, dáridózó megyei urakkal, dámákkal. Évek múltán azonban, amint rájön a gyaloglás ízére, egyre több az alakjai közt a szegényember, az urasági cseléd, a küszködő törpegazda, majd a proletár. A tetőzés ebben a tekintetben két *Rózsa Sándor*-regénye. Impozánsan ívelő fejlődés, gazdagodás; kevesen jártak be ekkora és ilyen tiszteséges utat irodalmunkban.

Mai napig is izgalmas téma számomra, s irodalomtörténetileg még el nem döntött kérdés, mennyiben volt ő a népi írók szellemi atyja, a népi irodalom megkapó kiterjedésének, mozgalomává való széles terebélyesedésének az (egyik) elindítója? A mély elemzésű válasz kötetet érdemelne, én csak arra emlékeztetnék, hogy valamennyi országos gond, amelyet a népi mozgalom nagy hullámverésű művekben tárgyalt a földreformtól az egykén át a népfőiskoláig, azt Móricz Zsigmond mind-mind úttörőként vetette föl; ami azonban számomra még inkább perdöntő, az a hozzáállás: a népi írók a móriczi magatartás- és életvitel-modell valamennyi szép vonását a valóságfaggató terepjárástól a megdőböntött adatközlésig, a jobbító reformok erélyes sürgetésétől a gyakorlati népnevelő munkáig mind-mind magukévá tették, továbbvitték, s ez magyarázta — sok minden mellett (lévén szó írókról, a tehetségükről sose feledkezzünk meg) — addig példátlan irodalmi tömeghatásokat, politikai viharokavarásukat.

Hadd szűrjem le végül is, ami mindebből következik: Móricz Zsigmond vatesz volt, szellemi vezér. Néhány évvel ezelőtt Cs. Szabó László fejtegette, hogy a magyar nép egyenesen áhítja, hogy szellemi atyja legyen, vateszimádó nemzet. Igaza van, a mostoha történelemből, de kultúratisztelésből is ered ez. Abban viszont már vitakoznék vele, hogy a két háború között Babits volt-e a magyar kultúra csillaga, miként ő állítja. Petőfit, Jókait, Mikszáthot, Adyt vajon Babits követte volna a „trónon”? Én kétem. Tény, hogy mint a *Nyugat* vezetője Babits kulcs-helyen állott, igen gazdag műveltsége, européer alkata, pompás versei, fordításai, nagyszerű tanulmányai mind-mind odavezettek, hogy írófejedelem legyen. Pontosabban: az irodalom fejedelme. Hanem a vatesz több ennél; az ő hatása szétágazóbb, sokréteűbb, mélyebb s a kor politikai körülményei között: fölrázóbb. Ilyen „hatalma” — szerintem — annak idején csak Móricz Zsigmondnak volt.

Hadd tegyem hozzá azonban mihamar, hogy Móricz különleges vatesz volt, sajátos korszakban. Hozzá képest „könnyű” dolga volt Petőfinek vagy Vörösmartynak, előremutató, föllendülő időben, majd forradalom idején voltak vateszek. Többé-kevésbé ez mondható Ady Endréről és korára is. Móricz Zsigmond azonban egy óriási világgégés után, két forradalom vereségét követő fehérterror, ellenforradalom, neobarokk ókonzervatív restauráció, a meghasonlás és reményvesztés, a stagnálás és visszaesés idején volt szellemi vezető. S mi mást tehet ilyen korban az, aki mégis tanítani, serkenteni, buzdítani törekszik, és kiutat keres a forradalmi apály mélyvölgyéből és elvezető utat a nemzethalál sírszéléről? Mi mást tehet, mint hogy a kitartó, lankadatlan építkezést mutatja föl példaképnek, mi mást tehet, mint hogy a legjelentetlenebb aprómunkát is, a legparányibb eredményt is értékel, számon tartja, fölbecsüli, mert az is előbbre visz, az is segít valamit, az is ellensúlyozza, mint tett, mint cselekvés, mint az élniakarás jele a letargiát, az apátiát, a pusztulást, és (talán) oszlatja a sötétséget. Ezzel magyarázható, hogy a polyvás téglavetéstől a rizstermesztésig, a homokmekkötéstől a szikes talaj digó-zásáig annyi mindennel foglalkozott, oly sok mindent hirdetett.

Hogy meglepett, amikor — még a háború előtt — több olyan sorát, nyilatkozatát is olvastam, amelyből kitetszett, hogy erdélyinek tekinti magát. Milyen alapon? — kérdeztem magamban. Hiszen szülőfaluja kívül esik határainkon, de a történelmi régmúltban is csak időnként tartozott az erdélyi fejedelemséghez. Móricz pedig nem élt ezen a földön hosszabb ideig, s annyi sem kötötte őt ide, mint például Mikszáthot a fogarasi képviselet.

Csak később értettem meg, miről van szó, különösen az Erdélyt bemutató trilógia olvasta nyomán. Számára Erdély amolyan „választott szülőföld”, mint amilyen Kós Károlynak, Körösfői-Kriesch Aladárnak, Debreczeni Lászlónak Kalota-

szeg, Adynak Várad vagy Tömörkénynek a Szeged vidéki rónaság. S Erdélyre nem a kies völgyekért, a fenyvesekért vagy a várkastélyokért esett a választása, hanem azért a bölcsességért, amit ennek a tájnak a népe (és okosabb vezetői) megtestesítettek előtte: a nemzeti, nyelvi, vallási türelmességben, az ügyes — két pogány közt egy hazáért — folytatott sikeres egyensúlyozásban, a békéhez való ragaszkodásban, a sok háború közti kevés nyugalmi időszak szorgalmas kiaknázásában, a takaros építkezésében, kultúrapártolásában. Nevezzük nevén a gyermeket: főleg Bethlen Gáborról van szó. A nagyságos fejedelem bölcs országlása, gazdaságfejlesztése, nagyvonalú külpolitikája, népnevelő gondoskodása volt Móricz Zsigmond eszményképe. Ő jelentette számára az erdélyiséget. Azt a szellemet, amely roppant szorításban, mostoha időkben nem kockáztatott, nem bocsátkozott Báthori Gábor-i feleltlen kalandokba, nem vitte romlásba az országot, hanem apró lépésekkel, megfontolt haladással vezette a jólét ösvényén.

Nincs olyan régi példa, amelyet napjainkra egészében érvényesnek lehetne mondani. Móricz Zsigmond eszményképe, váteszi magatartása, írásmódja (az Erdély-trilógiában például sok az elnagyoltság) vagy életvitele fölött is alaposan eljárt az idő, de érvényes helymegelő keresése, útcövekelő iparkodása, népnevelő buzgalma, egész arra irányuló igyekezete, hogy hatni, nevelni, buzdítani, munkára bátorítani tudjon.

Händel, Georg

Talán mégsem kellene kifütyölnünk Händelt...

Hajdanában valamikor angol földön Georg Friedrich Händel mester muzsikája bizony nemegyszer megbukott. Előfordult, hogy nem tetszett a főuraknak, nem tetszett a polgároknak, nem tetszett a szakmabelieknek, nem tetszett tehát senkinek csodálatosan nagyerejű művészete. Orgonajátékát gyilkos gúnyrajzzal honorálták, megbuktatták operavállalkozásait csakúgy, mint oratóriumelőadásait: mellőzték a főrendek, kifütyölték a polgárok, s ha tehettek, talán még a szizmadianasok is. Majdnem minden életrajza idézi egyik jólétkü kortársának szánakozó sorait: „Könynyet csalt szemembe a nagy, a szerencsétlen Händel látványa, amint leverten, kimerülten, komoran ült a hangversenyteremben... Az is bántott, hogy a közönséget értetlennek, rosszízlésűnek, sőt durvának kellett látnom...“ A teljes igazsághoz tartozik azonban az is, hogy a barokk zene titánjának nagy bukásait rendre hatalmas sikerek követték. Ilyenkor aztán az angolok nemzeti zeneszerzőjükként istenítették a hazájukba telepedett „kedves szász óriást“, s frissen bemutatott mellődiát egyaránt lelkesen dalolták-fütyölték a királyi udvarban vagy a londoni piacereken ténfergő úri vagy éppenséggel nem úri léhűtők — meglehet, hogy éppen ugyanazok, kik korábban kifütyölték!

Harmincöt esztendei elkeseredett harc, négyszeri mélybetaszítás után végre kivívta Händel a végleges győzelmet: 1747 tavaszán bemutatta Londonban a *Júdás Makkabeus* című bibliai tárgyú oratóriumát, mely minden rendű-rangú hallgatója körében forró sikert aratott. Händel öregkori remekművében Anglia népe önmagát fedezte föl, és önmagát ünnepelte. Ugyanis midőn egy elszánt — és a franciákkal cimboráló — Stuart-trónkövetelő seregével nemcsak a Hannoveriek trónját, hanem London békéjét is fenyegette, föltámadt s győzött a „lázadók“ felett a brit hősiesség; a diadalmármoros Anglia pedig az ószövetségi apokrif iratokból ismert, hajdan a szír zsarnokság ellen sikerrel harcoló Júdás Makkabeus zsidó hadvezér győzelmeiből saját dicsőségének himnuszát hallotta kizengeni. Es Händel „hazafias zenei népdramája“ valóban a brit szabadságmozgalom ügyét szolgálta mint hatalmas erejű megidézője a függetlenségét védő tömeg hangulatának.

Katonai győzelmük után a fenyegetettség nyomása alól felszabadult londoniak egyszerre elfelejtették, hogy nem sokkal azelőtt még a Händel szinpadát frívol gúnnnyal kifigurázó *Koldusoperának* tapsoltak, s szinte egyik napról a másikra fel-

tétlen híveivé szegődtek barokk zenét kiteljesítő zsenijének. A *Júdás Makkabeus* politikai sikere készítette elő, indította el Händel többi remekének befogadását. S a zenetörténet tanúsága szerint 1747 tavaszától mostanáig sem Angliában, sem a kontinensen, sem a kontinenseken, tehát sehol a világon nem fűtyölték ki többé szárnyaló lendületű szenvedélyes zenéjét.

Mostanáig — írom —, mert az idej hangversenyévadban megtört ez a közel harmadfélszáz esztendő sikorsorozat: Händelt megint kifűtyölték, mégpedig Székelyudvarhelyen — és éppen a *Júdás Makkabeust!*

Föltételezem, hogy nem a szerző személye vagy műve, nem is az előadás színvonala miatt sivitott át az udvarhelyi Művelődési Ház nagytermén a nemtetszés áthatóan éles fűtyszava. S tény, hogy nem az egész közönség fűtyölt, hanem csak egyvalaki. De ő aztán annál hangosabban: bizonyára két ujjá segítségével. Pedig ez az ismeretlen „tiltakozó” — az érkezését és távozását jelző hangos ajtócsapódások bizonyították — nem sokáig, csupán néhány másodpercig hallgatta Händel oratóriumát az Udvarhelyen bérléses hangversenyen vendégszereplő marosvásárhelyi filharmonikusok előadásában. Tehát nem a színvonal miatt, hanem az „efféle” zene ellen „általában” — mondhatnánk: a kultúra ellen általában — tiltakozott ilyen fűsértő módon...

Az előadás a protest-fűtty ellenére persze folytatódott. Szalman Lóránt kar-mester, Kriza Ágnes, Edit Simon, Mihai Zamfir, Ionel Pantea énekesek, valamint a zenekar és a filharmonia vegyeskara teljesítették kötelességüket, befejezték Händel oratóriumának előadását.

A fűtty után (és a fűtty ellenére) mégis meghallgattuk a római követ tenorjának békeszózatát: „Oh, boldog béke, áldott csend...” Végül pedig a finálé hatalmas Allelujáját a közönség lelkes tapsa követte. Aztán — szokás szerint — a művészek újból meg újból kijöttek, és mosolyogva hajlongtak: köszönték az ünneplést...

Az én fülemben azonban nem a mesterien fokozott finálé, nem is a közönség tapsa, hanem egyre csak az a bizonyos, az az altszóloba élesen behasító fűtty visszhangzott és visszhangzik mindmáig.

Jól tudom, hogy efféle incidensre bárhol a világon sor kerülhet, ahol nem őrzik elég éberem a koncerttermek bejáratait. Mégis ez a hazai fűtty egyre visszhangzik a fülemben.

Úgy vélem ugyanis, hogy ez nem az általános felelősségre, hanem sajátosan a mi felelősségünkre figyelmeztet, arra, hogy nem elég bezárni a barbárság előtt a hangversenytermek ajtait, mint ahogyan nem elég golyóálló üveggel vagy akár a legcsodálatosabb riasztóberendezésekkel óvni a műkincseket. Ne tartsuk a koncertek vagy a tárlatok hirdeteit a kultúraterjesztés befejező aktusának! Bizony nem szabad Székelyudvarhelyen sem — vagy bárhol a világban — megelégedni, megelégednünk a koncertjegyek vagy bérletek eladásával. Bizony nem elég egyik-másik iskolából a nézőtérre terelni „hangverseny-közönségnek” a diákságot, melynek jó része aztán, ha éppen nem is fűtyöli ki a jobb sorsra érdemes előadóművészeket, de lehetőleg a hátsó sorokba húzódva többé-kevésbé hangosan eltrécselget, vagy előveszi a másnapi leckét, hogy zenekari (olykor éppen oratóriumi) kíséret mellett magolja a fizikát vagy a természetrajtot. Mint ahogyan a székelyudvarhelyi fűttytelen hangversenyeken is rendszeren történni szokott.

Az udvarhelyi és nem udvarhelyi hasonló körülmények között zajló fűttyös és fűttytelen „ifjúsági” koncertek — vagy akár színi előadások — tanulsága nyilvánvaló. Ahol lehetőség van rá, megfelelő módon elő kell készíteni a zenével — vagy akár a színpadi művészettel — még csak most ismerkedő hallgatóságot az előadások élvezetére. S vajon melyik középiskolánkban nincs erre mód, lehetőség?

Bizonyval megérné a fáradságot a Händelt kifűtyölőkből vagy a hangversenyeken beszélgetőkből Händelt fűtyölőket, Händelről beszélgetőket nevelni! Például olyan valódi zeneélvező koncerthallgatókat, akik a hangverseny után egy-egy részletet élvezettel el-elfűtyölnék vagy énekelgetnek. Mondjuk akár a szóban forgó oratórium híres győzelmi kórusát: „Nézd a hőst, a győztes hőst, síp-pal-dob-bal várjuk őt...”

Katona Adám

Szilágyi András 75 éves

Messziről érkezett a romániai magyar irodalomba — Prágából, ahol tanult, s Párizsból, ahol első, nagy sikerű könyvét megjelentette. Messziről jött, de a honi föld, a honi földet művelő szegényparaszt-réteg üzenetével: „nagyon fáj”-kiáltással, s az együttélők testvérisége szükségének, az elnyomottak forradalmisága éleződésének hirdetésével.

Nem véletlen, hogy a messziről jöttet, akire a harmincas évek romániai magyar irodalmi életének jeleseivel s a közvéleménnyel együtt a hatóság is felfigyelt, a *Korunk* fogadta munkatársai, barátai sorába; és nem véletlen az sem, hogy ő maga is a *Korunk* felé tájékozódott, a folyóirat körében keresett — és talált — barátokat. Ennek majdnem fél évszázada, az akkori gárda legnagyobb része már nincsen; mi megmaradtak és mi újak azonban ugyanúgy barátunknak, elvtársunknak tartjuk őt, mint Gaál Gábor és köre.

Majdnem fél évszázada munkása, harcosa a romániai magyar irodalomnak Szilágyi András. S ahogy pályáját kezdte, úgy is folytatta: példamutatóan a honi valósághoz kötődve, a valóság megismerését és feltárását tartva feladatának. Köszöntjük öt hetvenötödik születésnapján, s köszönjük, amit kaptunk, amit tanultunk tőle.

KORUNK

Paulovics László: Móricz-illusztráció